Lieta Nr. A420573612
SKA-42/2017
Administratīvo lietu departaments

Latvijas Republikas Augstākā tiesa
SPRIEDUMS
Rīgā 2017.gada 17.augustā

Augstākā tiesa šādā sastāvā:
tiesnese Līvija Slica,
tiesnese Veronika Krūmiņa,
tiesnese Ieva Višķere,

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. B/ pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu par vecuma pensijas piešķiršanu ar atvieglotiem noteikumiem, sakarā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2015.gada 26.marta spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] Pieteicējs /pers. B/ 2012.gada 29.jūnijā vērsās Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā (turpmāk – aģentūra) ar iesniegumu par vecuma pensijas piešķiršanu ar atvieglotiem noteikumiem kā personai, kura aprūpējusi līdz astoņu gadu vecumam bērnu invalīdu. Aģentūra atteica pensijas piešķiršanu, jo pieteicēja meita līdz astoņu gadu vecumam likumā noteiktā kārtībā nebija atzīta par invalīdu. Administratīvais process iestādē noslēdzās ar aģentūras 2012.gada 11.oktobra lēmumu Nr. 11-8/14141.

Pieteicējs vērsās tiesā ar pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu.

[2] Administratīvā apgabaltiesa ar 2015.gada 26.marta spriedumu pieteikumu apmierināja. Apgabaltiesas spriedums pamatots ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[2.1] Kaut arī pieteicējs ir izpildījis citus kritērijus, kas paredzēti likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā (*redakcijā, kāda bija spēkā pieteicēja lūguma iesniegšanas laikā*), lietā ir strīds par to, vai pieteicējs ir aprūpējis bērnu invalīdu līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai.

[2.2] Likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas mērķis ir atlīdzināt vecākiem (aizbildņiem) par pavadīto laiku, rūpēm, pienākumiem, uzmanību un emocionālo slodzi, kas veltīta bērna invalīda audzināšanai un aprūpei, dodot iespēju priekšlaicīgi pensionēties. Atbilstoši tiesiskās vienlīdzības principam šajās situācijās vienādi vērtējamas gan situācijas, kad bērna invaliditāte noteikta ar kompetentas institūcijas atzinumu, gan tad, kad bērna veselības stāvoklis kļuvis faktiski atbilstošs invaliditātes noteikšanas kritērijiem.

[2.3] Pieteicēja meitas diagnoze, kas pirmo reizi noteikta 1,5 gadu vecumā, ir iedzimts kreisās gūžas locītavas izmežģījums, tādēļ bija nepieciešama meitas papildu aprūpe. Vienlaikus 1988.gada 28.martā, kad pieteicēja meita sasniedza astoņu gadu vecumu, invaliditātes noteikšanu bērnam līdz 16 gadu vecumam regulēja PSRS Veselības aizsardzības ministrijas 1979.gada 14.decembra pavēle Nr. 1265 „Par kārtību, kādā izsniedz medicīnisko slēdzienu par bērniem invalīdiem no bērnības līdz 16 gadu vecumam" (turpmāk – 1979.gada pavēle). Saskaņā ar 1979.gada pavēli pieteicēja meitas diagnoze nevarēja būt par pamatu invaliditātes noteikšanai. Savukārt atbilstoši PSRS Veselības aizsardzības ministrijas 1956.gada 1.augusta Invaliditātes grupu noteikšanas instrukcijai (turpmāk – 1956.gada instrukcija) tāda diagnoze kā pieteicēja meitai būtu pamats invaliditātes noteikšanai pieaugušajam.

Pieteicēja meitai invaliditāte pirmo reizi noteikta 1994.gada 24.janvārī 13 gadu vecumā saskaņā ar Veselības ministrijas 1990.gada 17.septembra pavēli Nr. 214 „Par palīdzību bērniem invalīdiem" (turpmāk – 1990.gada pavēle). No 1990.gada 17.septembra, kad pieteicēja meitai bija 10 gadi, līdz brīdim, kad pieteicēja meita sasniedza 16 gadu vecumu, normatīvie tiesību akti paredzēja invaliditātes noteikšanu arī bērniem līdz 16 gadu vecumam ar tādu diagnozi kā pieteicēja meitai. Arī šobrīd normatīvie tiesību akti paredz noteikt invaliditāti bērnam ar tādu diagnozi kā pieteicēja meitai.

[2.4] Ministru kabineta 2010.gada 28.decembra noteikumi Nr. 1209 „Noteikumi par prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību" (turpmāk – noteikumi Nr. 1209) 12.^{1}punkts un Ministru kabineta 2014.gada 23.decembra noteikumi Nr. 805 „Noteikumi par prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību" (turpmāk – noteikumi Nr. 805) 24.3.apakšpunkts nav piemērojami lietās, kur personas pensijas pieprasījušas pirms 2013.gada 23.aprīļa. Līdz ar to tiesai pašai ir jāinterpretē jēdziens „bērns invalīds".

[2.5] Tas, vai konkrētais bērns ir uzskatāms par bērnu invalīdu likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas izpratnē, jāvērtē pēc tām tiesību normām, kuras bija spēkā laikā, līdz attiecīgais bērns sasniedza astoņu gadu vecumu, taču, tās piemērojot konkrētajā gadījumā, tiktu pārkāpts atšķirīgas attieksmes aizliegums.

Vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas visi vecāki, kuru bērniem līdz astoņu gadu vecumam ir noteikta tāda diagnoze kā pieteicēja meitai (iedzimts kreisās gūžas locītavas mežģījums). Visiem šiem vecākiem bērna invalīda aprūpe pastāvīgi rada paaugstinātu psiholoģisko slodzi, ierobežo darba un socializācijas iespējas.

Tiem vecākiem, kuru bērni astoņu gadu vecumu sasnieguši laikā no 1979.gada 14.decembra līdz 1990.gada 16.septembrim, netiek piešķirta vecuma pensija ar atvieglotiem noteikumiem, savukārt tiem vecākiem, kuru bērni astoņu gadu vecumu sasnieguši laikā pēc 1990.gada 17.septembra, vecuma pensija ar atvieglotiem noteikumiem tiek piešķirta. Tātad ir konstatējama atšķirīga attieksme, kas balstīta uz datumu, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu.

Šādai atšķirīgai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata. Konkrētā gadījumā atšķirīgā attieksme ir balstīta uz datumu, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu. Taču nav pamata uzskatīt, ka 1990.gada 17.septembrī būtu kaut kas būtiski mainījies bērnu ar iedzimtu kreisās gūžas locītavas

mežģījumu aprūpē. Nav nekāda pamata apgalvot, ka laikā no 1979.gada 14.decembra līdz 1990.gada 16.septembrim šādus bērnus bija vieglāk aprūpēt, nekā pēc tam.

Turklāt var konstatēt, ka jau no 1956.gada līdz šim brīdim iedzimts kreisās gūžas locītavas mežģījums ir atzīts kā pamats invaliditātes noteikšanai pieaugušajiem. No 1990.gada 17.decembra tas visu laiku ir bijis arī pamats invaliditātes noteikšanai bērniem. Līdz ar to var secināt, ka ilgstoši ir ticis atzīts, ka iedzimts kreisās gūžas locītavas mežģījums ir pamats invaliditātes noteikšanai. Turklāt arī laikā no 1979.gada 14.decembra līdz 1990.gada 16.septembrim tas ir bijis pamats invaliditātes noteikšanai pieaugušajiem. Tātad jau vairākus gadu desmitus tas ir pamats invaliditātes noteikšanai, un laikā, kad pieteicēja meita sasniedza astoņu gadu vecumu, tas bija pamats invaliditātes noteikšanai pieaugušajiem.

Līdz ar to šāda atšķirīga attieksme nekalpo kādam leģitīmam mērķim.

[2.6] Tā kā tiesību normas ir pēc iespējas jāinterpretē tā, lai tās atbilstu augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme), tad likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā ietvertā jēdziena „bērns invalīds" skaidrošanai konkrētajā gadījumā nav pamata izmantot tikai 1979.gada pavēli. Konkrētā gadījumā, lai panāktu Satversmes 91.pantam atbilstošu rezultātu, jēdziena „bērns invalīds" skaidrošanai ir jāizmanto ilgākā laika periodā spēkā bijušie un esošie normatīvie akti. Kopumā no normatīvajiem aktiem, kas Latvijas Republikas teritorijā ir bijuši spēkā no 1956.gada līdz šim brīdim, kopsakarā ar Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijas (turpmāk – Komisija) atzinumiem izriet, ka tāda diagnoze kā pieteicēja meitai ir jau ilgstoši atzīta kā pamats invaliditātes noteikšanai gan pieaugušajiem, gan bērniem.

[2.7] Ņemot vērā minēto, atzīstams, ka pieteicēja meita arī līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai ir atzīstama par bērnu invalīdu likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtās daļas izpratnē. Tas nozīmē, ka ir izpildījusies arī šajā normā ietvertā prasība, ka persona ir aprūpējusi līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai bērnu invalīdu. Līdz ar to pieteicējam ir tiesības uz vecuma pensiju saskaņā ar likuma „Par valsts vecuma pensijām" 11.panta ceturto daļu.

[3] Aģentūra par apgabaltiesas spriedumu iesniedza kasācijas sūdzību, norādot turpmāk minētos argumentus.

[3.1] Dokumenti, kas var apliecināt bērna invaliditāti līdz astoņu gadu vecumam, noskaidrojami, iepazīstoties ar normatīvo regulējumu laika posmā līdz pieteicēja meitas astoņu gadu vecumam. Šajā laikā pastāvēja normatīvais regulējums bērnu atzīšanai par invalīdiem, t.i., 1979.gada pavēle, kas paredzēja ārstniecības iestādes ārstu komisijas medicīnisko slēdzienu. Arī Komisija sniegusi atzinumu, ka pieteicēja meitai noteikt invaliditāti līdz astoņiem gadiem nebija juridiska pamata.

[3.2] Tiesa nepareizi interpretējusi likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturto daļu. Piemērojot minēto tiesību normu, lai konstatētu, ka bērns bijis invalīds, nepieciešams konstatēt, ka bērns normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā bijis atzīts par invalīdu. Likumdevējs noteikumos Nr. 1209 un noteikumos Nr. 805 ir noteicis, ka, lai izvērtētu, vai bērns bija atzīstams par invalīdu līdz astoņu gadu vecumam, ir jāpiemēro likumdošanas akti, kas bija spēkā attiecīgajā laikā. Savukārt apgabaltiesa, vērtējot, vai pieteicēja meitu var atzīt par invalīdu, ir piemērojusi visas tiesību normas, kas bijušas spēkā no 1956.gada līdz šim brīdim. Tiesa ir nepamatoti piemērojusi 1990.gada pavēli ar atpakaļvērstu spēku.

Motīvu daļa

[4] Likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtā daļa (*redakcijā, kas bija spēkā laikā, kad pieteicējs vērsās aģentūrā ar iesniegumu par pensijas piešķiršanu*) noteica, ka pensiju ar atvieglotiem noteikumiem, t.i., piecus gadu pirms likumā noteiktā vecuma sasniegšanas piešķir citastarp personām, kuru apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 30 gadiem un kuras aprūpējušas līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai bērnu invalīdu.

Apgabaltiesa pareizi norādījusi, ka šajā tiesību normā nav tieši noteikts, pēc kādām tiesību normām jāvērtē tas, vai līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai bērna veselības stāvoklis bija atbilstošs invaliditātes noteikšanas kritērijiem. Augstākā tiesa, tulkojot minēto tiesību normu, atzinusi, ka tajā ietvertais jēdziens *bērns invalīds* ir interpretējams kopsakarā ar tām tiesību normām, kas regulē invaliditātes jautājumus, tostarp normām, kuras bija spēkā bērna aprūpes laikā (*piemēram, Augstākās tiesas 2014.gada 30.janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-57/2014 (A420420911) 5.punkts, 2015.gada 24.aprīļa sprieduma lietā Nr. SKA-196/2015 (A420363812) 6.punkts*).

Ievērojot minēto, konkrētajā gadījumā būtu piemērojama 1979.gada pavēle. Apgabaltiesa konstatējusi, ka pieteicējas meitas diagnoze atbilstoši minētajam tiesību aktam nevarēja būt pamats invaliditātes noteikšanai, savukārt jau no 1956.gada tāda diagnoze bija pamats invaliditātes noteikšanai pieaugušajiem un saskaņā ar 1990.gada pavēli arī bērniem.

[5] No 2012.gada 18.jūlija likumdevējs likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturto daļu izteica citā redakcijā, tiešā tekstā ietverot nosacījumu pensijas ar atvieglotiem noteikumiem piešķiršanai vecākam – ja ne mazāk kā astoņus gadus ir aprūpējis bērnu, kurš normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā vismaz astoņus gadus ir bijis atzīts par bērnu ar invaliditāti.

Satversmes tiesa ar 2017.gada 15.jūnija spriedumu lietā Nr. 2016-11-01 atzina minēto tiesību normu, ciktāl tā liedz personai tiesības uz vecuma pensiju pirms likumā noteiktā vecuma sasniegšanas un nosaka prasību konstatēt, ka bērnam invaliditāte ir bijusi atzīta atbilstoši viņa aprūpes laikā piemērotajos PSRS normatīvajos aktos paredzētajiem invaliditātes noteikšanas kritērijiem, par neatbilstošu Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 109.pantam. Satversmes tiesa spriedumā norādīja, ka PSRS normatīvais regulējums neparedzēja tieši bērniem piemērotu invaliditātes noteikšanas sistēmu. Līdz 1990.gada pavēles spēkā stāšanās brīdim konkrētu vecāku bērniem faktiski jau varēja būt šajā pavēlē norādītā slimība vai patoloģiskais stāvoklis, taču atbilstoši tobrīd piemērotajiem normatīvajiem aktiem invaliditāte netika atzīta. Šāda bērna aprūpe vecākiem uzlika ne mazāku fizisko un psiholoģisko slodzi un arī darba un socializācijas iespēju ierobežojumus kā tāda bērna aprūpe, kuram invaliditāte bija noteikta (*Satversmes tiesas sprieduma 21.3.punkts*). Citas valsts, proti, PSRS normatīvais regulējums par invaliditātes noteikšanu bērniem tajā ietverto kritēriju ziņā ievērojami atšķiras starptautiskajās tiesībās nostiprinātajiem bērnu ar invaliditāti un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzības principiem un demokrātiskas tiesiskas valsts, proti, Latvijas, pieņemtā regulējuma. Satversmes tiesa uzsvēra, ka šādi totalitāras valsts noteiktie kritēriji nedrīkst būt pamats tam, lai personai liegtu tādas tiesības, kas citai personai, kura atrodas tādos pašos un salīdzināmos apstākļos, tiek nodrošinātās (*turpat*).

[6] Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32.panta otro daļu Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.

Ņemot vērā iepriekšējā punktā minēto Satversmes tiesas interpretāciju par PSRS normatīvo aktu nepiemērošanu bērna invaliditātes noteikšanai, Augstākā tiesa atzīst, ka tā ir obligāta arī konkrētajā lietā piemērojamās likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtā daļas interpretācijā. Līdz ar to Augstākās tiesa atzīst, ka likuma „Par valsts pensijām" 11.panta ceturtajā daļā noteiktās tiesības priekšlaicīgi pensionēties nav saistāmas ar invaliditātes noteikšanas kritērijiem, kuri bērna aprūpes laikā bija noteikti PSRS normatīvajos aktos.

Ievērojot minēto, aģentūras kasācijas sūdzības argumenti, kas ietver atsauci uz tiesību normām, atbilstoši kurām pieteicēja meitai saskaņā ar 1979.gada pavēli (PSRS normatīvais akts) invaliditāte līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai nevarēja būt noteikta, ir noraidāmi un nevar būt pamats apgabaltiesas sprieduma atcelšanai.

[7] Administratīvā procesa likuma 15.panta divpadsmitajā daļā ietvertais juridiskās obstrukcijas aizliegums noteic, ka iestāde un tiesa nedrīkst atteikties piemērot tiesību normu, pamatojoties uz to, ka šī tiesību norma neparedz piemērošanas mehānismu, ka tas nav pilnīgs vai nav izdoti citi normatīvie akti, kas tuvāk regulētu attiecīgās tiesību normas piemērošanu.

Ievērojot minēto, ne aģentūrai, ne tiesai šobrīd nav pamata neizlemt jautājumu par pieteicēja tiesībām uz vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem kā bērna invalīda vecākam.

[8] Apgabaltiesa spriedumā pamatoti atzinusi, ka gadījumā, ja tiktu piemērotas PSRS tiesību normas, kas bija spēkā laikā līdz pieteicēja meita sasniedza astoņu gadu vecumu (1979.gada pavēle), tiktu pārkāpts atšķirīgas attieksmes aizliegums pret pieteicēju atkarībā no bērna dzimšanas laika. Ievērojot minēto, apgabaltiesa konkrētajā lietā pamatoti analizējusi normatīvos aktus ilgstošā laika periodā, kas regulēja invaliditātes noteikšanas kritērijus, tostarp 1990.gada pavēlē ietvertos, saskaņā ar kuriem pieteicēja bērnam tika noteikta invaliditāte 13 gadu vecumā.

Apgabaltiesa pamatoti atzina, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos konkrētajā gadījumā atrodas visi vecāki, kuru bērniem bija noteikta tāda pati diagnoze kā pieteicēja meitai līdz astoņu gadu vecuma sasniegšanai. Tie ir gan tādi vecāki, kuru bērnam invaliditāte bija konstatēta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, gan arī tādi vecāki, kuru bērnam invaliditāte normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā konstatēta nebija.

[9] Ievērojot minēto, apgabaltiesa spriedumā pamatoti atzinusi pieteicēja tiesības uz vecuma pensiju ar atvieglotiem noteikumiem, ņemot vērā ka pieteicēja meitai invaliditātes pazīmes, ko atzina 1990.gada pavēle, bija konstatētas jau pusotra gada vecumā.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 348.panta pirmās daļas 1.punktu un 351.pantu, Augstākā tiesa

nosprieda:

atstāt negrozītu Administratīvās apgabaltiesas 2015.gada 26.marta spriedumu, bet Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras kasācijas sūdzību noraidīt.

Spriedums nav pārsūdzams.

Tiesnese L. Slica

Tiesnese V. Krūmiņa

Tiesnese I. Viškere